

ALMANYA'DA DİN VE DEVLET: BATI VE DOĞU*

Yazan: Jürgen MOLTSMANN**
Çeviren: Halit Ahmet ÇİFTÇİ***

ÖZET

Almanya'da kilise ile devlet arasındaki ilişki devlet Hıristiyanlığı'nın yüzyıllarca yıllık tarihiyle ve aynı zamanda kiliselerin devlete karşı bağımsızlık mücadelesiyle belirlenmiştir. Kiliseler devletin gücüne karşı eleştirel güçlerini, Hitler'in diktatörlüğüne ve nasyonal sosyalizmin totaliter *Weltanschauung*'una* karşı duruşlarıyla kazanmışlardır. 1961'de iki Alman devletinin bölünmesinden sonra Alman Demokratik Cumhuriyeti'nde sosyalizmin içerisinde bir kilise oluşmuştur. Bu kilise iç sosyal politikaları ve ulusların arasındaki barış politikalarını geliştirmek için hem kendi toplumunun totaliter argümanlarına karşı koymayı hem de devletle önemli bir ortaklığa katılmayı arzulamaktadır. Almanya Federal

* Makalenin tam künyesi şöyledir: Jürgen Moltmann, "Religion and State in Germany: West and East", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 483, Religion and the State: The Struggle for Legitimacy and Power (Ocak 1986), s. 110-117 (İnternet erişimi: <http://www.jstor.org/stable/1045544> (17/05/2012)).

** Jürgen Moltmann, Batı Almanya'da Reform Kilisesi üyesi olup, Tübingen Üniversitesi'nde sistematik teoloji profesörlüğü yapmıştır. 1952 ve 1957 yıllarında Göttingen Üniversitesi'nde doktora derecelerini almış ve Bremen'de 1953'ten 1958 yılına kadar bir papaz olarak çalışmıştır. 1967 yılında Tübingen Üniversitesi'ne geçmeden önce Wuppertal'da ve Bonn Üniversitesi'nde profesör olarak dersler vermiştir. 1967-68 yıllarında Duke Üniversitesi'nde, 1983 yılında da Emory Üniversitesi'nde misafir öğretim üyeliği yapmıştır. Onun *Theology of Hope* (1967); *The Crucified God* (1975); *The Trinity and the Kingdom of God* (1982); and *On Human Dignity* (1984) adlı eserleri bulunmaktadır.

*** Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Araştırma Görevlisi.

* Bu terimin Türkçe'ye çevrilmeden kullanılması maksatlardır. Almanca'da "dünya görüşü, dünyaya bakış tarzı" anlamına gelen bu terim Hegel ve Weber tarafından "ideoloji" manasında kullanılmıştır. Antropolojik boyutuyla ele alınacak olursa *Weltanschauung*, Kant'ın "Ne bilebilirim? Ne yapmalıyım? Ne umabilirim?" sorularına cevap verme çabası olarak tanımlanabilir. Daha kapsamlı bir düşünce içerisinde *Weltanschauung*, sadece insanın evrendeki durumuna veya evrenin ve insan hayatının varlığı ve değeriyle ilgili bazı konulara ilişkin olan sınırlı sistematik bir soru ve cevaplar bütününe gönderme yapmakla kalmaz ancak evrenin ve özellikle insan hayatının varlığı ve değerinin nihai doğası ve anlamına atıfta bulunur. Bu manada *Weltanschauung*, sadece insanlara değil bütün dünyaya refere eder. Ayrıntılı bilgi için Bkz.: Seifert, Joseph, "The Critical Role of *Weltanschauung*", *20th World Congress of Philosophy*, Boston, 1998.

Cumhuriyeti'nde Katolik ve Evanjelik kiliseleri bir *Volkskirche*'nin yani bir halk kilisesinin çizgileri doğrultusunda kendilerini daha fazla geliştirmektedirler. Kilisenin doğasına yönelik bu kavrayış biçimi, 1981'deki barış hareketinin oluşumundan bu yana defalarca tartışmaya açılmıştır. Sonuç olarak bir taraftan kiliseler arasında var olan mesafe daha da açılırken, diğer taraftan da devletin siyasi dini ve iddiaları birbirine paralel olarak gelişmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din-Devlet İlişkisi, Almanya'da Kilise ve Devlet, Kiliseler.

Siyasi bir perspektiften bakıldığında din ve devlet arasındaki ilişki, kiliselerin kamusal güç için mücadelesi ile devletin dini meselelerde yasallaştırma yetkisi kazanabilmek için verdiği mücadeleyle belirlenmiştir. Dini bir perspektiften incelendiğinde ise bu ilişki, kilisenin inancı ve bir toplumdaki kilisenin ve devletin güvenilirliği ile doğru orantılıdır. Kiliselerin kendine has Hıristiyan özelliği devletle ilişkilerinde meydana çıkar.

Halk hem kiliseyi hem de devleti güvenilirliklerine göre ölçer. Kilise hüküm süren siyasi güçlerin eziyetini atlatabilir ve bunu yeterli sıklıkta ve tam olarak yapmıştır. Bununla birlikte kilise halkın aşağılamasıyla yok olur. Bir devletin hükümeti kendisini bir kilisenin hiyerarşisiyle düzenleyebilir. Bununla birlikte o kendisini halktan yabancılaştırır veya zalimleşirse devlet de yok olur. Bu yüzden devlet ve kilise karşılıklı ilişkilerinde, her ikisinin de hizmet etmesi gereken insanların ihtiyaçlarına kulak vermelidirler.

Bu gereklilik bana, süregelen Alman *Kirchenkampf*'ının, yani kilise ve devlet arasındaki bir mücadelenin dersi gibi gözükmektedir. Bu mücadele geçmişte Hitler diktatörlüğü altında sürerken, günümüzde ise Doğu Almanya'daki sosyalist devlet ve Batı Almanya'daki demokratik devlet altında devam etmektedir.

Ortak Tarih: Özerklik ve Direnç

1919 Weimar Anayasası'nın 37. maddesinde "Almanya'da kurulu bir devlet kilisesi olmadığı" ilan edilmiştir. Bu ilandan önce Almanya'daki kiliseler devlet kiliseleriydi. XVI. ve XVII. Yüzyılların din savaşları *cujus est regio ejus religio* (bölgeyi yöneten dini kontrolü altında tutar) yasasıyla bitmiştir. Devlet kiliseleri olarak kiliseler devlet düzeninin bir parçasıydılar; piskoposlar prensti ve prenstler de piskopostu; papazlar ve rahipler sivil hizmetkârlardı; her vatandaş aynı zamanda devletin ve kilisenin bir üyesiydi. Din genellikle hem devlet hem de kilise aracılığıyla uygulanıyordu. Sadece *jus emigrandi* (göç etme hakkı) yoluyla dini özgürlük vardı. "Taht ve sunak" ittifakı şeklindeki dini ideoloji "kutsal imparatorluğa", "Hıristiyan milletine" ve "Hıristiyan Batı'ya" hükmetti. Kilise ve devlet ayrılması ortak dinin içerisinde bir güç bölünmesinden daha fazla bir şey ifade etmiyordu.

Bu ittifak, 1919'da Alman İmparatoru'nun tahtı feshedilip ilk Alman demokrasisi kurulduğunda dağıldı. Hal böyleyken, kiliselerin görevi bağımsız olmak ve devletin yardımı olmadan kendi işleriyle ilgilenmekti. Onlar ayrıcalıklı organizasyonlar olarak kaldılar; bununla birlikte sözde kamu kurumları olarak onlar hala okullardaki ve devlet üniversitelerinin teoloji fakültelerindeki dini eğitim haklarını ve kendi hastanelerinin, anaokullarının ve diyakozluk kurumlarının bakım haklarını ellerinde bulundurmaktadırlar. Yine de onlar devletle olan ilişkilerini kendileri düzenlemek zorundadırlar.

Katolik Kilisesi bu ilişkiyi Alman eyalet hükümetleriyle imzaladığı antlaşmalar aracılığıyla kurmuştur. Bu hükümetler ve antlaşma tarihleri sırasıyla 1924 Bavyera, 1929 Prusya, 1932 Baden ve 20 Temmuz 1933'te Adolf Hitler'in yönetimi altındaki Alman İmparatorluğu'dur. Evanjelik bölgesel kiliseleri sadece 1945'ten sonra kilise sözleşmeleri imzalamıştır. 1955'te Niedersachsen'la, 1957'de Schleswig-Holstein'la, 1960'ta Hessen'le ve 1962'de Rheinland-Pfalz ile antlaşmalar imzalamışlardır. Bu antlaşma ve sözleşmelerle halkın kilisesi (Volkskirche) şeklindeki dini ideoloji, "taht ve sunak" ideolojisinin yerini almıştır. Kilise bütün insanlar için olan bir kilise, manevi bir kilise, manevi kaygılar taşıyan bir kilise kısaca Alman toplumunun organize bir dini haline gelmiştir. Bu kiliseler Alman toplumunun çeşitli taleplerini yerine getirmekle ve böylelikle tasvip edilmekle uğraştılar.

Alman dini sistemi bugün bile kiliseye irade dışı bir bağlılık sistemidir. Bir insan doğum nedeniyle ya Katolik ya da Protestandır ve çocuk vaftiziyle Hıristiyan olur. Dolayısıyla, Batı Almanya'da halkın yaklaşık %90'ı bir kiliseye mensuptur ve gelir vergilerinin %10'unu kilise vergisi olarak öderler. Ancak bu %90'lık kesimin sadece %10-15'lik bir kısmı düzenli olarak kiliseye gider ve aktif Hıristiyan olarak kalır.

Devlet kilisesinin yıkılmasıyla devlet dini konularda yasallaştırma yetkisini kaybetti ve bu yüzden kendisini seküler bir şekilde ve halkın demokratik mutabakatı vasıtasıyla yasallaştırmak zorunda kaldı. Bu 1919-33 arasının Weimar Demokrasisi'nde başarılı olamadı. Alman milliyetçiliğinin siyasi dini, yeni ve otoriter bir devlet gerektirmiştir.

1933'te Alman nasyonal sosyalizminin siyasi Mesihçiliği *führer*'in* yönetimi altında 3. Krallığın kurulmasıyla bu talebi yerine getirmiştir: tek halk, tek imparatorluk, tek lider. Bu totaliter devlet özerk bir kiliseye izin veremezdi. Hükümet nasyonal sosyalist hareket aracılığıyla kiliselere sızmaya teşebbüs etmiştir. Hareket Alman Hıristiyanlarının sadece liderin emirlerine uyacak olan tek bir piskoposun (Reichsbischof) yönetimi altında, imparatorluğun bir birleşmiş kilisesini talep ettiklerini kabul etmişti. Onlar Eski Ahit'i bir Musevi kitabı olarak bir köşeye atmakla ve Mesih'in ırksal olarak saf bir Aryan

---

* Almanca'da "kılavuz, lider" gibi anlamları gelen bu ifade Adolf Hitler için kullanılmaktadır. Bkz.: <http://en.wikipedia.org/wiki/F%C3%BChrer>, 18 Haziran 2012.

olduğunu ilan etmekle yanlış bir şekilde Hıristiyanlığı bir Alman dinine çevirdiler.

Bu hileli dönüşüm Evanjelik bir kitle olan İtirafçı Kilise'nin direnişine yol açtı. 1934'teki Barmen Deklarasyonu'yla birlikte İtirafçı Kilise bu zorla girme eylemlerini kiliseye karşı çevirdi. İtirafçı Kilise, totaliter devlete ve onun yeni siyasi dinine karşı çıkarken, "Kilise Kilise olarak kalmalı" mottosunu dillendirdi. Bu direnişin sadece kilisenin kendini savunma ölçüsü mü olduğu yoksa aynı zamanda kurbanları olan Yahudiler ve siyasi baskı görenler adına insanlık dışı Alman diktatörlüğüne karşı bir saldırı mı olduğu net değildir. Katolik Kilisesi'nin savunma ölçüleri Roma'ya itaatinden dolayı daha çok başarılı oldu. Hitler'le ittifak halinde olan piskoposlar ve kardinaller olduğu gibi direniş başlatan diğerleri de vardı.

Almanların kilise ve devlet arasındaki bu çatışma deneyimleri, kiliselerin devletten bağımsızlığı için gerekli olan mücadeleyi yoğunlaştırdı. Onlar devletin dini ideolojileri ve kiliselerin alışılmışın dışındaki Hıristiyan doğaları arasındaki süregelen gizli çatışmayı ortaya koydular. Onlar kiliseleri dini bir şekilde meşrulaştırılmış devlet gücünün kurbanlarıyla dayanışmaya götürdüler. Bununla birlikte açıkçası içerisinde kilisenin var olduğu siyasi, sosyal ve kültürel şartları kabul etmeden direniş mümkün değildir. Fakat bu zorunluluk Hıristiyan inancı ve Hıristiyan yaşamının bağımsız tanıklığını talep eder.

Bölünmüş Almanya'da Kiliselerin Rolü (1949-1961)

Savaş sonrası dönemde 1945 yılından Berlin Duvarı'nın dikildiği ve Doğu ve Batı Almanya arasındaki sınırların kapatıldığı 1961 yılına kadar kiliseler Alman halkının birliği için kesinlikle en güçlü organizasyonlardı. Almanya'daki Evanjelik Kilisesi (EKD) Treysa'da 1945 yılında planlanıp Eisenach'da 1948 yılında kurulmuştur. EKD, kurumsal olarak bölünmüş Almanya'daki bütün bölgesel kiliseleri daha sonra bütün Alman eyaletlerinin adlandırıldığı gibi bir federasyon haline getirmiştir. Genel toplantılar, genel meclisler, yardım programları ve diyakoz çalışmaları Almanya'nın her iki kısmı arasındaki bağlantıyı inşa etmiştir. Bu pan-Alman aktivitesi kesinlikle batı ve doğu Almanlarının birleşmesi için olan ulusal arzuyla bağlıydı, fakat ulusal bir tutumda kiliseyle ilgili olarak açıklanmamıştı. O 1945'teki, savaşın ve Auschwitz'in ortak suçunun doğudaki ve batıdaki Almanları birleştirdiğini iddia eden Stuttgart Suç İtirafı yoluyla formüle edilmişti.

Savaş sonrası dönemde Almanya'da yeni bir şekilde reform edilmiş EKD'nin vizyonu direnişte İtirafçı Kilise'nin gönüllü toplanması değildi. Bu vizyon toplumun bütün tabakalarında mevcut bulunan eski kilisenindi. 1945'ten sonra devlette olduğu gibi kiliselerde vuku bulan yeni bir başlangıç değil, 1933'ten önce kurulmuş olan eski ilişkilerin bir restorasyonuydu. Hemen hemen aynısı Katolik Kilisesi'nde vuku buldu. Vuku bulan şey, bu restorasyon kavramıyla birlikte bölünmüş bir Almanya'da kiliselerin başarısız olduğuydu.

1949'da batıda Federal Almanya Cumhuriyeti ve doğuda Demokratik Alman Cumhuriyeti olmak üzere iki Alman devleti kuruldu. Kiliseler her iki Alman devletinde de halk için tekrar eski mevkilerine dönmeye teşebbüs etti. Her iki hükümette de delegeler aday gösterdiler. Tıpkı batıdaki gibi doğuda da devlet üniversitelerinde teoloji fakülteleri açılmıştı. Dini kabul edilen hastaneler ve diyakozluk kurumları her iki ülkede de devlet tarafından desteklenmişti.

Federal Almanya'nın yeniden silahlanması ve Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin Varşova Paktı'na mukabil entegrasyonu bu simetriyi değiştirdi. 1957'de EKD Federal Almanya'yla askeriyede kilisenin mevcudiyetini güvence altına alan ve askerlerin manevi sıkıntılarını askeriyedeki içsel kılavuzlukla çok sıkı bağlantılı hale getiren askeri bir papazlık anlaşması imzaladı. Mukabil bir askeri papazlığa sosyalist orduda (Volksarmee) izin verilmeyeceği için Demokratik Alman Cumhuriyeti EKD ile ilişkilerini kopardı ve EKD temsilcisi Probst Grüber'i görevden uzaklaştırdı. Bu noktadan itibaren Doğu ve Batı Almanya'daki kiliseler kendilerini bağımsız bir şekilde geliştirmeleri konusunda zorlandı. Demokratik Alman Cumhuriyeti'ndeki kiliseler Marksizm-Leninizm ve sözde gerçek var olan sosyalizmin iddialarına karşı bağımsızlıkları için çabaladılar. Federal Almanya'daki kiliseler kendilerini toplumun ve Batı'nın Özgür Dünyası'ndaki demokratik ulusların dini haklarını yerine getirmeye çok daha fazla adadılar.

1961 Ağustos'unda Walter Ulbricht Doğu Almanya'dan Batı Almanya'ya mülteci akışını durdurmak için dillere düşen Berlin Duvarı'nın inşası emrini verdi. Sonuç olarak EKD çalışmıyordu. Onun toplantıları ve komisyonları artık toplanamıyordu. Eş zamanlı olarak doğudaki kiliseler sosyalist ideolojiye ve sosyalist şartlara adapte olma konusunda baskı görüyordu. Papaz gruplarına ve toplantılarına sızmalar başlamıştı. Hıristiyan konfirmasyonunun (kiliseye giriş merasimi) yerini alması için sosyalist gençliğe giriş (Jugendweihe) kuruldu. Okullardaki ve üniversitelerdeki Hıristiyanlara karşı ayrımcılık yapıyordu.

Komünist Parti bir süre için Çekoslovak sosyalist devlet kilisesi modelini takip etti. İdeolojik olarak ilan edilen "dinin sönüşü" ve özgürleştiği tahmin edilen sosyalist şartlar 1960'ların Demokratik Almanya'sında hükümetin kilise siyasetini belirledi. EKD ile ve Batı Almanya'daki bölgesel kiliselerle olan yakın bağlantılarından dolayı Doğu Almanya'daki Hıristiyanlar sadakatsiz ve dolayısıyla güvenilmez olarak addedilmişti. Bununla birlikte kiliselere ve doğudaki Hıristiyanlara Batı Almanya'nın verdiği destek sadece dini değil aynı zamanda güçlü bir şekilde ideolojik motivasyon kaynağıydı. 1961'de Berlin Duvarı'nın inşası uzun vadede bu desteği bitirdi.

1969'da Demokratik Almanya'nın bölgesel kiliseleri kendi bağımsız Evanjelik Kiliseler Birliği'ni (Bund Evangelischer Kirchen) kurdu. 1971'de bu birlik doğudaki hükümet tarafından resmi olarak tanındı. 1972'de Leipzig'deki toplantısında birlik kendi vizyonunu "sosyalizmde bir kilise" olarak geliştirdi. O artık kendisini batıda organize olan EKD'nin bir parçası olarak değil bağımsız

bir kilise olarak görüyordu. Gerçekte var olan sosyalizm, Hıristiyan varlığı ve kilise faaliyeti için ideolojik bir mahal olarak benimsenmişti.

Sosyalizmde kilise ne sosyalist bir kiliseydi ne de sosyalizmin bir kilisesiydi. Ancak daha çok, sosyalist bir şekilde belirlenmiş toplumun içinde kendine güvenen Hıristiyan mevcudiyetiydi. Kilise ve sosyalist devlet şimdi karşılıklı bir şekilde yok olmadan birbirlerine uyum sağlamıştı. Demokratik Almanya kilise için Almanya'nın tekrar birleşmesi için bir anlaşma imzalandıktan sonra ortadan kaybolacak bir devlet sistemi değildir. Hıristiyan kilisesi de devlet için kapitalizmin bir yan etkisi değildir. Bunun yerine Demokratik Almanya'nın yeni kilise politikaları Marksistlerin eski Marksist din eleştirisine dönmeye hazır olduklarını ve kilise için olgun sosyalizmde ve aynı zamanda beklenen Komünist toplumda orijinal ön varsayımların olacağını fark ettiklerini gösterdi.

Sosyalizmde Kilise

Ateistik Marksizm-Leninizm, Demokratik Almanya'nın ulusal ideolojisi olarak rol oynadığı için kilise ve devlet bölünmesi neredeyse mükemmeldir. 1968-73 Anayasasının 39. maddesi her vatandaşın dini özgürlüğünü ve Hıristiyan kiliselerinin ve diğer dini toplulukların bağımsızlıklarını garanti altına alır. Kiliseler artık kamu kuruluşu olarak çalışmamaktadır. Kilise ve devlet arasında bir antlaşma yoktur ve Alman İmparatorluğu ile olan eski kilise antlaşmaları yürürlükten kaldırılmıştır. Bu yüzden kiliseler kendilerini gönüllü kilise vergisi ile desteklemek zorundadırlar. Dini eğitim sadece kilisenin sahip olduğu binalarda sağlanabilir. Bununla birlikte hala devlet üniversitelerinde teoloji fakülteleri, kilise ile bağlantılı hastaneler, engelliler için diyakozluk kurumları, radyo ve televizyon yayınlarında ayrılmış özel zamanlar, 50.000'den fazla katılımcıyla bölgesel kilise toplantıları ve diğer ayrıcalıklar bulunmaktadır. Yine de bunlar anlaşmaya dayalı olarak garanti edilmemiştir, ancak kilise temsilcileri ve devlet arasındaki diyaloglardan ileri gelmektedir.

Demokratik Almanya'nın sosyal sistemi demokratik merkezizcilik ilkesi etrafında organize olmuştur. Bunda Parti'nin totaliter iddiaları yaşamın bütün safhalarına nüfuz eder. Bireysel organizasyonlar olarak sadece kiliselerin korunmuş özerklikleri vardır; demokratik merkezizcilik sınırlarını kiliselerde bulmuştur.

Evanjelik Kiliseler Birliği'nin kuruluşu ve tanınmasından bu yana Demokratik Almanya'da kiliseler artık sadece Batı'nın uzun kolu veya hali hazırda mağlup olmuş kapitalizmin kalıntıları olarak görülmemektedir. Bu durum hükümetin dini siyasetini ve kilise politikalarını değiştirmiştir. Devletin ve Parti'nin kiliseleri etkilemek için teşebbüsleri 1970'lerde azalıp 1980'lerde hep beraber bitmiştir. Zaten, Parti'nin Merkez Komitesi 1971'de devletin kiliseleri sosyalleştirmeyi planlamadığını deklare etmiştir. Öte yandan hükümet doğal olarak kiliselerin iç siyasete ve ulusların arasındaki barış siyasetine

katılmalarını ister. Bu yüzden hükümet açıkça, dinin Marksist eleştirisinden feragat etmeye ve kiliselere karşı devlet ideolojisinin ateizm kısmını vurgusuzlaştırmaya hazırdır.

Kilise ve devlet arasındaki yeni ilişki için kesin tarih devlet başkanı Erich Honecker ile piskopos Albrecht Schönherr arasında bir diyalogun gerçekleştiği 6 Mart 1978 tarihi idi. Bu başlangıç diyalogu devletle kilise arasında bir anlaşmaya neden olmadı, ancak o devletle kilise arasında kesin bir ortaklık meydana getirdi. Kiliseler sosyalist toplum içerisinde çalışmak için oda alacaklardı ve aynı zamanda kamu işleri hakkında karar mekanizmasına katılma konusunda kesin bir hakka sahip olacaklardı. Hıristiyan vatandaşlar sosyalizm içerisinde var olma hakkını almışlardı.

Kilise karşıtı tartışmalar Parti ideolojisinden kayboldu, ancak yine de devletin ve toplumun kontrolü Parti'de kaldı. Parti'ye ait olanlar onun Marksist ideolojisine bağlıydılar. Bu yüzden Hıristiyanlar Parti üyeliğinin ve toplumda liderlik yapan mevkilerin dışında tutuldular.

1978'den bu yana kilise ve devlet arasındaki problemler diyaloglar yoluyla ayarlanmıştır. Kilise ve devlet arasındaki ilişki bu yolla açık kalmıştır. Kiliseler ancak toplantılardaki Hıristiyanların inançları kadar güçlüdür.

Bir kiliseye ait olmanın çeşitli bedellerinden dolayı kilise üyeliği nüfusun yaklaşık %30'una kadar düşmüştür. Bununla birlikte toplumda Hıristiyanların aktif mevcudiyeti bile daha açıkça tanınabilirdi. Halkın kilisesi (Volkskirche) toplumun kilisesi (Gemeindekirche) haline gelmişti. Barış siyaseti ve diğerlerine hizmet, kilise ve devlet arasında önemli bir ortaklığın olduğu sahalardan ikisidir. 1978'de kiliseler okullardaki gerekli sosyalist askeri eğitimi protesto ettiler ve buna kendi programları olan "Barış için Eğitim" ile karşılık verdiler. 1981'de kiliseler kendiliğinden oluşan "Saban Demirlerine Çekilen Kılıçlar" adlı genç barış hareketini desteklediler. Parti kiliselerin desteğine ihtiyatla tepki gösterdi.

Dinin kamusal alana karışmasının kabul edilmesi Karl Marx'ı anma yılı olan 1983'te dikkat çekici bir şekilde gösterildi. Başkan Honecker kendini Martin Luther Komitesi başkan adayı olarak gösterdi ve Martin Luther anma yılı festivallerine sponsor oldu.

Silahların denetimi alanında da dinin mevcudiyeti hissedildi. NATO ve Varşova Paktı'nın kamplarındaki gelişen silah takviyelerine karşı Demokratik Almanya hükümeti Doğu ve Batı arasındaki ilişkilerin geliştirilmesini açıkça destekledi. Bu bakımdan barış ve silahların denetimi üzerine kiliseler tarafından yayınlanan ortak demeçlerin her iki Almanya'da da belirli bir ağırlığı hissedilmiştir.

Demokratik Almanya'da kilise ve devlet arasındaki ilişki; 1- kilise ve devlet arasındaki daha fazla bölünmeyle, 2- kilisenin devlete karşı yeni kazandığı bağımsızlıkla ve 3- kiliselerin devlet siyasetiyle barış siyaseti ve

toplumdaki diğerlerine diyakozluk hizmetleri gibi sahalardaki önemli yardımlaşmasıyla nitelendirilmiştir.

Kiliseler kendilerini ne gerçekte var olan sosyalizme uydurmuşlar ne de dini bir gettoya sokmuşlardır. Onlar kendi kimliklerini Hıristiyan kiliseleri olarak sürdürmüşler ve kamu nazarında kendi hakları içinde kurumlar olarak tanınmışlardır.

Batı Alman Demokrasisi'nde Kilise

Sosyalist Doğu Almanya'daki kiliselerin aksine Batı Almanya'daki kiliseler kendilerini geniş ölçüde demokratik topluma entegre etmişlerdir. Kiliseler halk için çalışmaya devam etmişlerdir. Kiliseleri terk edenlerin sayısı sürekli olarak artmakla birlikte, halkın % 90'ı hala iki ana Hıristiyan kiliselerinden birine mensuptur. Katoliklerin sayısının Protestanlardan daha az olduğu Doğu Almanya'dakinin aksine Batı Almanya'da her iki grubun mensuplarının sayıları neredeyse birbirine eşittir. Katolik Piskoposları Konferansı, Katolik sosyal öğretimi üzerine temellenmiş papaz mektupları yoluyla kürtaj, barış, işsizlik ve ekolojik problemler gibi kamu sorunları hakkında konuşmaktadır. Batı Almanya'da Evanjelik Kilisesi toplantılar ve EKD'nin kilise liderliği yoluyla kamu ve siyaset yaşamı üzerine yazılmış yeni muhtıralar tarzında (Denkschriften) konuşmaktadır. Onun temeli kilisenin gelecekte haber veren fermanıdır. Bu papaz mektupları ve muhtıralar hala sorgulanamaz dini otoritenin bir belirtisini ele verse de, daha kamusal, demokratik bir tartışmayı teşvik etmekte ve kamu eleştirisi almaktadır.

Eski devlet kiliseleri ve halkın kiliselerinin demokratikleşme süreci yeni başlamış ve kilise hiyerarşilerinin birçok temsilcisi için acı verici bir öğrenme süreci olmuştur. Devlet kiliseleriyle birlikte demokratik devlet aynı zamanda mukabil bir devlet dinini terk etmiş ve böylece dini çoğulculuk kapısını açmıştır. Yine de hala bu sistemin içerisinde dini unsurlarla aşılınmış bir Özgür Dünya ideolojisi bulunmaktadır. Derin bir şekilde kökleşmiş komünizm karşıtlığı, bu Batı ideolojisini iyinin kötüye karşı olduğu siyasi Maniheizm'e ve son nükleer savaş kıyametine kolayca götürmektedir.

Avrupa'da terörizmle olan acı tecrübeler 1970'lerde Federal Almanya Anayasası'nda bulunan, bütün Alman vatandaşların fundamental konsensüsünü neyin isimlendirdiği vurgusuna, yani bir fundamental değerler kataloguna götürmüştür. Bu fundamental konsensüs teröristlere karşı savunulmalıydı, ancak o aynı zamanda kolaylıkla yeni bir Alman sivil dinine yükseldi.

Kiliselerin, devletin bu yeni dini kurumunu eleştirmeye değil desteklemeye ihtiyacı vardı. Kiliselerde kilise ve devlet arasında yeni bir çatışmaya neden olan bu talep, terörizm sorunu değil barış sorunu hakkındaydı. 1981'de NATO'nun ricasıyla yeni Amerikan nükleer füzeleri Batı Almanya topraklarında konuşlandığında tepki halktan ve çok sayıda Hıristiyan'dan büyük protestolarla gelmişti. Her iki Evanjelik ve Katolik kiliseleri, Hıristiyanların hem silahlarla hem de silahsız bir şekilde barışı güvence altına alma umudunda

olmaları gerektiği mesajıyla diyalektik demeçler verdi. Böyle demeçler yoluyla kiliseler hem orduda askeri papazlık için hem de yeni Hıristiyan güdümlü barış hareketi için ödenekler alabilirdi.

Halkın kilisesi tarafından oluşturulan kararsızlığın ilk kırılması 1981'de nükleer caydırma sistemlerinin Hıristiyan inancıyla bağdaşmayacağını deklare eden Reform Kilisesi tarafından yapıldı. Diğer bölgesel Evanjelik kiliselerinin toplantıları da bunu takip etti. Doğu Almanya'daki Evanjelik Kiliseler Birliği de "nükleer caydırma sistemlerinin ruhunu, mantığını ve uygulamasını"¹ reddetti. Batı Almanya'daki Katolik Piskoposlar Konferansı da bu konuda Amerikan piskoposlarının demecine uydu.

Kilise liderliği üzerindeki Hıristiyan barış hareketlerinin baskısı yoğundur. Eğer başarılı olursa o zaman kilise ve devlet arasındaki temel ilişki sorgulamaya açılacaktır. O zaman kilise sözleşmeleri ve antlaşmaları, askeri papazlıklar ve Batı dünyasının dini ideolojiye desteği tekrar gözden geçirilmelidir. Kiliseler artık halkın kiliseleri olarak kalamaz. Onlar itirafçı barış kiliseleri haline gelmelidirler.

Ulusal temsilcilerin –öncelikle muhafazakâr olanlarının- kiliseleri çoktan uyardığı ve Hıristiyan barış hareketini kontrol altına almak için kilise liderliğini kullanmaya teşebbüs ettiği anlaşılabilir. Devam eden yoğun silahsızlanma görüşmelerine rağmen nükleer caydırma sistemlerinin inşasının bitip bitmediği görülemediği için barış meselesi Hıristiyan inancının gittikçe günah çıkarmayla alakalı bir sorunu olmaya başlamıştır.

Federal Almanya'daki hem Katoliklerin hem de Protestanların halk kiliseleri arasındaki çatışma artacaktır. Bu, kilise ve devlet arasında yeni bir anlaşmazlığa neden olacaktır. Batı Almanya'daki siyasi din nükleer caydırma sistemlerine sadakati ve desteği talep eder. Hıristiyan inancı bu dünyayı yok etme tehdidinin giderilmesini ve barış için aktif bir hizmet oluşturulmasını talep eder. Kiliseler bu konuda Hıristiyan bir bireyden daha fazla taraf tutamaz.

Sosyalizmdeki kiliseler ve Batı demokrasisi arasında hayret verici bir uyumun doğması barış sorununa bağlıdır. Her iki Almanya'daki kiliselerin toplumu dünyanın iki süper gücünün arasında bir sınırdaki toplumdur. O insanoğlunun barışı ve evrenin yaşamı için ortak bir şahitten başka bir şekil alamaz.

---

¹ Evanjelik Kiliseler Birliği Sinodu, Hermannswerder, Alman Demokratik Cumhuriyeti, Kasım 1983.